

'I he taimi 'oku pekia fakafokifā ai ha tokotaha

Ko e ngaahi fuofua sitepū

'I he taimi 'oku pekia fakafokifā ai ha tokotaha 'okū ke 'ilo'i, 'e lava ke hoko ia ko ha taimi fakamamahi mo faingata'a mo'oni - 'o toe mahulu ange ia 'i he taimi 'oku fihi ai 'a hono tūkungā, pe ko ha 'ikai mahino 'a e tupu'anga 'o e pekiā. 'Oku mau fakahoko atu 'a emau fie kaungā ongo'i mo'oni mo koe mo ho fāmilī mo e kāingā.

'Oku mau 'amanaki 'e hoko 'a e fakamatala ko 'enī ke ne tali ha'o ngaahi felu'i 'i he taimi 'e kamata ai 'a e fakatotolo 'a e kolonaā (coroner) ki he founa na'e mālōlō ai 'a ho'o tokotaha pekiā.

Hulu'i 'a e 'ata 'o e kouti ke mamata'i ha vitiō nounou fekau'aki mo e ngaahi fuofua sitepu 'o e founa ngāue 'a e kolonaā.
coronialservices.justice.govt.nz/the-familys-rights/first-stages-of-the-coronial-process

'Oku mahu'inga ke ma'u 'e he NIIO mo e kolonaā 'a e tokotaha fetu'utaki totonū, pe tokotaha kāinga ofi 'o e pekiā, ke nau fetu'utaki 'i he lolotonga 'o e ngāue ni. Kapau 'oku 'ikai ko koe 'a e tokotaha totonu ke fakafogongā'i a e fāmili tautonū, kātaki 'o fakahā atu ki he NIIO pe ko hai 'a e tokotaha totonu ki henī.

Te ke lava 'o telefoni ki he 'i he 0800 266 800 pe īmeili ki he nio@justice.govt.nz. Kātaki 'o fakatokanga'i kapau kuo pekia 'a ho'omou tokotaha pekiā 'i ha founa 'oku mahalo'i ko ha fakapō, pea ko e Potungāue Polisī leva, 'o 'ikai ko e NIIO, te nau fetu'utaki atu kiate koé.

'E lava ke 'i ai ha'o tokotaha taukave (tokotaha poupou), kaumātua, faifeikau, pe fale'i fakalaumālie mo koe 'i ha fa'ahinga konga pē 'o e founa ngāue 'a e kolonaā.

'E malava ke tu'utu'uni 'e he kolonaā ke fai hano sivi 'o e pekiā (post-mortem)

'I hano sivi 'o e pekiā, 'e feinga 'a e toketā mataotao ki he sinō mo e ngaahi kongokonga 'o e sinō (pathologist pe pātolosia - ko ha toketā kuo ako'i makehe) ke kumi 'a e tupu'anga fakafaito'o 'o e pekiā 'aki 'a 'ene sivi faka'aufuli 'a e tokotaha pekiā, 'i loto mo tu'a. 'I he taimi 'e ni'ihi, 'e malava ke tu'utu'uni 'e he kolonaā 'a e toketā pātolosiā ke ne sivi pē 'a tu'a, pe ko ha ngaahi konga tu'upau pē 'o e sinō. 'Oku ui 'eni ko ha "sivi si'i 'o e pekiā" ("lesser post-mortem").

Ko hano sivi 'o e pekiā 'oku angamaheni 'a hono fakahokō 'i ha fale mate 'i he falemahaki ofi taha ki he feitu'u na'e hoko ai 'a e pekiā, 'o fakahoko ia 'e ha toketā pātolosia 'ia 'okū ne ma'u 'a e tu'unga fakamo'oni ako mo e ngofua ke ne fakahoko ia. Kapau ko ho'omou tokotaha pekiā ko ha tama toki fanau'i pe kuo pekia 'i ha ngaahi tūkunga 'oku fakafehu'ia, pe na'e fakahoko ki ai ha hia, 'e ala fiema'u ki ai ha toketā pātolosia ia kuo 'osi ako'i makehe ki ai.

Kapau 'oku 'ikai ha fale mate 'i he falemahaki pe ko ha toketā pātolosia fe'unga 'i homou feitu'u, 'e ala tauhi ho'o pekiā 'i ha 'api fai'anga 'apisia pe ko e falemahaki fakafeitu'u kimu'a pea toki fakahā'ele atu ia ki he fale mate pe fai'angā sivi ofi tahā ki hano sivi.

'E fakahoko 'e he toketā pātolosiā 'a e sivi 'a e pekiā 'i he faingamālie vave taha te ne malavā. Ko e angamahenī ko e 'aho ngāue hono hoko 'eni mei he 'aho na'e mālōlō ai 'a ho'o tokotaha pekiā. 'E fakahoko 'a e tūkuingata 'o e kolonaā, toketā pātolosiā mo e kau Polisī ke fakapapau'i 'oku fakafoki atu 'a ho'omou pekiā kiate kimoutolu 'o 'ikai toe toloī, 'i he faingamālie vave taha.

'E FĒFĒ KAPAU 'OKU 'IKAI KE U LOTO AU KE FAKAHOKO HANO SIVI 'O E PEKIĀ?

'Oku 'i ai 'a e totonu 'a e fāmili tautonū ke nau fakahā 'a 'enau ta'eloto ki hano sivi 'o e pekiā, tukukehe kapau 'oku hā mai ko e pekia 'a e tokotaha ko iā ko ha ola ia 'o ha hia na'e fakahoko, pe ko hano tu'utu'uni atu 'e he kolonaā ke fakahoko leva hano sivi 'o e pekiā koe'uhī 'oku 'i ai ha 'uhinga lelei ke fakahoko ia, 'o hangē kapau 'e toe toloī te ne fakafe'ātungia'i ai 'a e malava 'e he toketā pātolosiā 'o fakapapau'i 'a e tupu'anga 'o e pekiā. Kātaki 'o fakahā ki he NIIO kapau 'okū ke fie fakahā ha'o ta'eloto ki hano sivi 'o e pekiā.

Ko e tu'utu'uni aofangatuku pe 'e tu'utu'uni atu ke fakahoko ha sivi 'o e pekiā pe 'ikai, 'e fakahoko ia 'e he kolonaā, 'o fakakaukau'i ai 'a e ngaahi fakamatala kotoa pē 'okū ne ma'u, 'o kau ki ai mo ha ngaahi ta'eloto. Te ne ala tu'utu'uni ke:

- faka'atā 'a (loto tatau mo) ho'o ta'elotō, 'o 'uhinga ia 'e 'ikai fakahoko hano sivi 'o e pekiā
- fakahoko hano sivi si'i 'o e pekiā
- fakahoko hano sivi kakato 'o e pekiā
- tu'utu'uni ke fakahoko leva hano sivi 'o e pekiā ke fakapapau'i 'oku fakafoki atu 'a ho'omou pekiā 'i he vave taha 'oku ala malavā.

Kuo fakahoko atu 'a e mālōlō 'a ho'o tokotaha pekiā ki he kolonaā

'I he taimi 'oku fakahokifā, 'ikai mahino, fita'a, hā ngali tāonakita, hoko ta'e amanekina ai ha pekia 'i ha 'uhinga fakafaito'o pe lolotonga 'o hano tokangaekina pe tauhi fakalao, 'e 'oatu ia ki he kolonaā.

KO E HĀ 'A E FATONGIA 'O E KOLONĀ?

Ko e kolonaā 'oku hangē pē ia ko ha fakamaau. Ko ha kau 'ōfisa faka-e-fakamaau'anga tu'u tau'atāina kinautolu 'oku nau fakatotolo'i mo tala tu'utu'uni fekau'aki mo ha ngaahi pekia fakahokifā mo ta'e amanekina 'i Aotearoa Nu'u Sila.

'I he ngata'anga 'o 'ene fakatotolō, 'e tuku atu 'e he kolonaā 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o makatu'unga mei he ngaahi mo'oni'i me'a felāve'i mo e pekia 'a e tokotaha ko iā. Ko ha tu'utu'uni (finding) ko ha lēkooti faka'ofisiale ia 'o e tu'utu'uni 'a e kolonaā felāve'i mo e ngaahi tupu'anga mo e ngaahi tūkunga 'o ha pekia.

'E lava foki 'e he kolonaā 'o fakahoko ha'a ne ngaahi fakamatala mo ha'a ne ngaahi fokotu'u 'o fakataumu'a ke faka'ehi'ehi mei ha toe hoko 'a ha ngaahi pekia tatau 'i he kaha'ú.

'Oku tokonia 'a e kau kolonaā 'e he kau ngāue 'a e 'luniti ki he Ngaahi Sēvesi 'a e Fakamaau'anga Kolonaā (Coronial Services Unit), 'a ia ko e konga ia 'o e Te Tāhū o te Ture - Potungāue ki he Fakamaau'angā.

KO HAI 'E FETU'UTAKI MAI KIATE AU?

'E fetu'utaki atu ha kau fakafonga mei he Ngaahi Sēvesi 'a e Fakamaau'anga Kolonaā pea mo e Potungāue Polisī fakatou'osi 'i he ngaahi 'aho ka hoko mai. 'E fiema'u ke nau talanoa mo koe ko ha konga ia 'o e founa ngāue ki hono kumi 'o ha ngaahi tali ma'a u mo ho fāmilī mo e kāingā.

'I he taimi 'oku fakahoko atu ai ha pekia ki he kolonaā, 'oku fiema'u 'e he lao a Nuu Silā 'a e Potungāue Polisī ke nau fakahoko ha ngaahi me'a tu'upau pea mo tānaki ha ngaahi fakamatala tu'upau. 'Oku pau pē na'e 'osi 'oatu 'e ha tokotaha mei he Potungāue Polisī 'a e fakamatatalā ni ke ke lau, ko ha konga ia 'o e founa ngāue ni.

Ko e 'Ofisi Fakafonua ki he Fuofua Fakatotolō (National Initial Investigation Office pe NIIO) ko ha konga ia 'o e Ngaahi Sēvesi 'a e Fakamaau'anga Kolonaā pea 'oku nau ngāue 'o fakafogongā'i 'a e kolonaā. 'E fetu'utaki atu ha tokotaha mei he NIIO kiate koe fekau'aki mo e ngaahi situpe mahu'inga 'e ni'ihi 'e hoko atu mei aī. 'I he taimi 'e ni'ihi, 'e fetu'utaki fakahangatonu atu pē 'a e kolonaā ia kiate koe kapau te ne fiema'u ke fakahoko 'eni.

Kātaki ka ke mea'i pē ko e kakai ko ia te nau fetu'utaki atu kiate koé te nau fakafeangai atu kiate koe mo ho fāmilī mo e kāingā 'i he founa faka'apa'apa tahā 'i he lolotonga 'o e ngāue ni.

'E tokangaekina 'e he kolonaā 'a ho'omou ngaahi fiema'u 'oku kaunga ki ho'omou 'ulungāanga fakafonuā mo fakalaumālié

'Oku mahu'ingi ki he kolonaā ke ne mahino'i 'a ho'omou ngaahi fiema'u felāve'i mo homou 'ulungāanga fakafonuā mo fakalaumālié 'i he lolotonga 'o e vaha'a taimi ko 'enī. Kātaki 'o telefoni ki he NIIO ke fakahā atu kiate kinautolu 'a e founa 'e fakalato ai 'a ho'omou ngaahi fiema'u felāve'i mo homou ngaahi 'ulungāanga fakafonuā mo fakalaumālié.

